

Náboženství a modely společenské transformace Záhřeb 3.-16. 12. 2001

Pod tímto pracovním názvem se uskutečnila v Chorvatsku mezinárodní konference, jíž bylo přítomno celkem 56 účastníků ze 16 evropských zemí a USA, Kanady, Japonska. Záhřebský Ústav sociálního výzkumu a Katedra sociologie Filosofické fakulty záhřebské university, ve spolupráci se Sdružením pro mezinárodní studium náboženství zemí východní a střední Evropy (ISORECEA), za vydatné finanční podpory Open Society Fund, převzaly štafetu po polských a maďarských organizátorech a připravily již IV. setkání odborníků na vysoké odborné a společenské úrovni, jak konstatovali všichni zahraniční účastníci.

Pracovní část konference začala společným plenárním zasedáním, jež zahájila prof. E. Baker z London School of Economics s příspěvkem „Bez církvi a s Bohem – úvaha o osudu náboženství a projevech spirituality“. Shrnula mnohaletou diskusi na téma sekularizace a připomněla stanoviska části západních autorů, kteří hovoří více o proměnách náboženství než o snižování jeho vlivu. Jednou ze zásadních změn je odklon od institucionalizovaných náboženství k spiritualitě reprezentované novými náboženskými hnutími. Odvolala se i na zkušenosti z východní a střední Evropy, kde byly rovněž zaznamenány podobné poznatky a současně přišla s metodologickými náměty, které by mohly pomoci při pochopení role náboženství v éře globalizace.

Prof. M. Tomka se věnoval na základě výzkumů ISSP a EVS vzájemným souvislostem chování a náboženského oživení v Evropě. Konstatoval nárůst náboženských projevů ve značné části východní a střední Evropy v průběhu 90. let 20. století. Přirovnal situaci vybraných zemí regionu, např. Polska a Chorvatska ke stavu Portugalska nebo Španělska a současně položil otázku, nakolik takové hodnocení platí beze zbytku.

Určitou odpověď mu poskytlo vystoupení prof. D. Pollacka, týkající se institucionalizovaného a osobního náboženství v bývalých „komunistických“ zemích. V souladu s teoretickými přístupy západních představitelů sociologie ná-

boženství komparoval tradiční indikátory náboženské religiozity a ukazatele nových forem náboženství působících mimo církve. Na základě zhodnocení výzkumných dat dochází k závěru, že východní část Německa, Česká republika a Estonsko patří k rozvinutějším částem regionu a v důsledku modernizace i k více sekularizovaným zemím, resp. k částem, na něž se náboženské oživení nevztahuje.

Další program konference respektoval vysoký počet aktivních účastníků a probíhal po dva dny průběžně ve dvou paralelních sekcích. Procesy týkající se působení náboženství a církvi se posuzovaly na pozadí změn posledního desetiletí a formujících se rozmanitostí. Nebylo v silách jednotlivce absolvovat celý další program. Tvořilo ho totiž 39 příspěvků a na to navazující diskuse. Přesto bych se rád zastavil alespoň u několika vystoupení.

K. Niemelä se zaměřila především na vztah Finů k církvi. Jejich příslušnost k Evangelické luteránské církvi představuje část národní identity. I na pozadí tohoto faktu konec 80. let budil zdání pokračující sekularizace a snižování významu náboženství. Období ekonomické recese, začátkem 90. let však přineslo změnu. Se stoupající nezaměstnaností začal narůstat i podíl náboženských projevů veřejnosti. V dobách nejistoty lidé potřebovali více než jindy pocít bezpečí a vnímali, že tradiční křesťanství jim je může poskytnout.

Domácí účastník Š. Zrinščak se podělil o charakteristiku náboženské orientace v rámci rozdílných regionů. Za celkovým počtem 84.5 % katolíků se skrývají jiné projevy víry v Chorvatě v Chorvatsku a Chorvatů v Bosně a v Hercegovině. Z jeho vystoupení vyplynulo, že v modernějších částech země je religiozita výrazně nižší (60 %) než v tradičních zemědělských regionech.

Polská studentka K. Leszczyńska porovnávala pozice římskokatolické církvi v Polsku a v České republice vůči evropským integračním procesům. Postoje katolických představitelů v Čechách charakterizovala jako více otevřené, liberální vůči problémům moderní evropské civilizace. Pokládá je za euroentuziastické s výhledem na příznivé změny pro Českou republiku

i samotnou církev. Stanoviska představitelů polské katolické církve byly diferencovanější, převládá v nich euroneutralismus, resp. euroskepticismus. Celkově autorka připisuje polské straně obavy z Evropské unie, přitom vůbec není důležité, zda jde o konkrétní hrozby, vyplývající z příštího členství, spojené s morálkou, zemědělstvím či hospodářstvím.

Litevská zástupkyně A. Vosiliute zdůraznila spojení nového kulturního formování národa, po roce 1990, s rozvojem náboženské tradice. K jejím součástí patří i ožívování posvátných, poutních míst, pokládaných za prameny společných vzpomínek a mýtů. V rámci obnovy se nově rozvíjí nejen budování větších náboženských staveb, ale i křížů ve vesnicích a městech. To vše prezentovala prostřednictvím bohatého dokumentačního materiálu pořízeného od r. 1990.

Slovenský sociolog A. Črnič upozornil na změny v chápání náboženství v návaznosti na procesy společenské transformace. Situace, kdy většina církví usilovala o získání dominantních pozic, které měla před pádem bývalých režimů a současně se znovu otevřel prostor pro spiritualitu, v nejšířším slova smyslu, byla velmi zajímavá pro nová náboženská hnutí, mnohdy s malým počtem členů. Jejich působení však nejednou naráží na dosavadní administrativní a právní definice náboženství. Situaci neulehčuje ani existence různých vědeckých a běžných definic. Vzhledem ke směřování náboženství v Evropě, ale i v USA je vymezení tohoto fenoménu v dnešních podmínkách jedno z témat, jež bude vyžadovat minimálně větší pozornost, než tomu bylo doposud.

Příspěvek za Českou republiku se věnoval změnám v mezilidských vztazích od r. 1990 a ochotě lidí přispívat na charitativní cíle, na pozadí desetiletých společenských procesů. Samostatná část se zabývala reakcí především katolické církve u nás k těmto přeměnám. Z analýzy vyplynul zatím její nevýrazný postoj k problémům a bolestem společnosti. Značnou diskusi však vyvolal pokles počtu lidí hlásících se zejména ke katolické církvi (na základě Sčítání 2001 prakticky o 13 procentních bodů na dnešních 26,3 %, za situace, kdy trend na Slovensku byl opačný).

Více než třicet dalších vystoupení reflekto-

valo vzájemný vliv náboženství a církví s: národní identitou, občanskou společností, sociálními skupinami, kulturou, hodnotovými orientacemi a demokracií.

Průběh konference ukázal, že náboženství přes změny, kterými prochází, ovlivňuje procesy dnešní Evropy, resp. většiny zemí s výrazným vlivem církví a staví před společností nové problémy.

Kam se posune řešení existujících relací společnost - náboženství, by měla bilancovat příští konference s názvem Pluralita náboženství, která je předběžně naplánována na prosinec 2003 do ukrajinského Lvova.

Ján Mišovič

Kvantitativní metody ve společenských vědách v Evropě

Southampton 13. 3. 2002

Přesně tak, jako název tohoto příspěvku, se jmenovalo mezinárodní setkání kvantitativně orientovaných odborníků, které se uskutečnilo v anglickém Southamptonu 13. března 2002 pod patronací Iona Diamonda, vedoucího katedry sociální statistiky na místní univerzitě. Velmi intenzivního (pro mne překvapivě jen jednodenního) pracovního jednání se účastnilo třináct pozvaných statistiků, sociologů a ekonomů z jedenácti zemí. Podle toho, jak kolem pracovního stolu seděli, to bylo jedenáct mužů a dvě ženy z Anglie, Norska, Holandska, Francie, Irska, Itálie, Estonska, Polska, Švédska, Řecka a České republiky. Akce se uskutečnila díky organizačnímu a finančnímu zabezpečení ESF (*European Science Foundation*) s tím, že hlavním iniciátorem a pořadatelem byla hostitelská země, reprezentovaná Gordonem Marshalllem, předsedou ESRC (*Economic and Social Research Council*) a známým přednášejícím sociologie v Oxfordu. Hostitelská univerzita má kolem 20 tis. studentů a nástěnky i prospekty katedry sociální statistiky nás přímo ohromily obsahem nabízených programů na různých typech studia a obrovskou šíří i podrobností odborného zaměření.